

ЖОН РОУЛЗЫН ЗҮЙ ЁСНЫ ОНОЛ

Ж.Жаргал

МУБИС, Улс төр социологийн тэнхим

Түлхүүр үг: улс төрийн философи, ёс зүйн философи, шударга ёс, зүй ёс, уг байдал, үл мэдэхийн хөшиг, нийгмийн гэрээ, зарчим, тэгш эрх, гарааны тэгш байдал, хуваарилалт, эрх ашиг, иргэний дуулгаваргүй байдал, нийгмийн тогтвортой байдал.

Өгүүллийн зорилго: Энэхүү өгүүллийн зорилго бол ХХ зууны Америкийн сэтгэгч, улс төрийн болон ёс зүйн философийн гол төлөөлөгч Жон Роулзын нийгэм дэх зүй ёс, шударга ёсны тухай онолын агуулгыг түүний “Зүй ёсны онол” зохиолын дагуу тоймлон гаргах явдал болно.

Амьдрал, бүтээл туурвилын тойм

ХХ зууны өрнөдийн нийгмийн сэтгэлгээ, түүний дотор улс төрийн болон нийгмийн философийн онол, үзэл баримтлалууд манай оронд 1990 он хүртэл “хөрөнгөтний номлол” гэсэн хаяг дор хаагдмал, судлаж болохгүй сэдэв байв. 1990 оноос хойш тэдгээрийг хожимдсон ч гэсэн судлаж танилцах, монголын нийгмийн амьдралыг танин мэдэж ойлгох, үнэлж цэгнэхэд хэрэглэх, их дээд сургуулийн мэргэжлийн анги, салбаруудад хичээл болгож заах бололцоо бий болов. Тийм чухал бөгөөд сонирхолтой сэдвийн нэг бол Жон Роулзын улс төрийн философи дахь нийгмийн шударга ёс, зүй ёсны тухай онол юм. Эл асуудлаар философч эрдэмтэн Б.Батчулуун ганц нэг өгүүлэл нийтлүүлсэн, эрдэм шинжилгээний хуралд илтгэл тавьж хэлэлцүүлснээс (1) өөр судалгаа хийгдээгүй, тоймтой зүйл нийтлэгдээгүй байна. Роулзын улс төрийн философи, зүй ёсны онолыг судлан шинжлэх, манай нийгмийн сэтгэлгээ болон их, дээд сургуулийн сургалтын эргэлтэд оруулах шаардлагатай бөгөөд тэр нь онол-танин мэдэхүй ба сургалт боловсролд ач холбогдолтой байх болно.

Бид эл өгүүлэлд Ж.Роулзын зүй ёсны онолыг түүний гол бүтээл болох “Theory of justice” (“Зүй ёсны онол”) бүтээлийн үндсэн дээр улс төрийн философийн үүднээс тоймлон авч үзэх зорилт тавьсан болно.

Жон Роулз бол ХХ зууны улс төрийн философийн хамгийн том төлөөлөгч гэж зүй ёсоор үнэлэгддэг. Тэрбээр 1930–иад оноос хойш зогсонги байдалд ороод байсан улс төрийн философийг сэргээх, дахин эрчимтэй судлаж эхлэхэд чухал хувь нэмэр оруулсан байна.

Жон (Бордлей) Роулз АНУ – ын Мариленд мужын Балтимор хотод 1921 оны 2 дугаар сарын 21 нд төржээ. Тэрбээр Уилиам Лее Роулз болон Анна Абел Стампын таван хүүгийн хоёр дахь нь болж мэндэлсэн байна. Түүнийг бага байхад хоёр дүү нь халдварт өвчнөөр нас барж, энэ нь түүнд сэтгэлийн хүнд цохилт болжээ. Роулз протестант шашны бэлтгэл сургуулийг төгсөөд Принстоны их сургуульд элсэн орсон байна. Түүний ах нь Принстонд суралцаж байсан нь түүнийг энд суралцахад нөлөөлжээ.

Роулз дэлхийн II дайн ид өрнөж байсан 1943 онд сургуулиа төгсч 1944 онд цэрэгт татагдан Номхон далайд Японтой хийсэн дайн, Шинэ Гвиней, Филиппинд болсон тулалдаанд оролцсон байна. Хиросимад атомын бөмбөг хаясны дараах ул мөрийг нүдээрээ үзжээ. Дайн дууссаны дараа түүнд армид үлдэн офицер болох санал тавьсан ч түүнээс татгалзаж, Принстоны их сургуульд ёс зүйн философийн чиглэлээр докторын зэрэг хамгаалахаар 1946 онд эргэн ирж түүнийгээ 1950 онд амжилттай хамгаалжээ. Үүний дараа Маргерет Фокстой гэрлэсэн байна. Роулз Принстоны их сургууль (1950 - 1952), Корнеллийн их сургууль (1953 - 1959), Массечутесийн технологийн институт (1960 - 1962), 1964 оноос насан өөд болтлоо Харвардын их сургуульд бараг 40 шахам жил багшилжээ. 1952 – 1953 онд Оксфордод байх үед нь түүний үзэл бодолд либерал улс төрийн онолч, түүхч Исаак Берлин ялангуяа эрх зүйн онолч Х.Л.А. Харт нар хүчтэй нөлөө үзүүлжээ. Ж.Роулз 1995 онд саа өвчин тусч ажиллах чадвараа алдсан боловч “Ард түмнүүдийн эрх зүй” хэмээх бүтээлээ дуусгаж чадсан ба 2002 оны 11 дүгээр сарын 24 нд нас баржээ.

Ж.Роулз “Зүй ёсны онол”(Theory of Justice, 1971), “Улс төрийн либерализм”(Political Liberalism, 1993), “Ард түмнүүдийн эрх зүй” (Law of Peoples, 1999) гэсэн гурван том зохиол бичжээ. Тэрбээр эдгээр бүтээлдээ зүй ёсны асуудлыг өргөн хүрээтэйгээр авч үзсэн байна.

Ж. Роулз “Зүй ёсны онол” зохиолоо хэвлүүлэхээс өмнө 1958 – 1969 оны хооронд “Зүй ёс шударга байх нь”(Justice as Fairness, 1958), “Үндсэн хуулиар баталгаажсан эрх чөлөө”(Constitutional Liberty, 1963), “Иргэний дуулгаваргүй байдал” (Civil disobedience, 1966), “Хувиарлалтын зүй ёс” (Distributive Justice, 1967), “Хувиарлалтын зүй ёс: зарим хавсралтууд” (Distributive Justice: Some Addenda, 1968) зэрэг өгүүллүүд бичсэн бөгөөд тэдгээрийн агуулга сүүлд “Зүй ёсны онол” номонд нь тусгалаа олсон байна.

Ж. Роулзын гол бүтээл болох “Зүй ёсны онол” нь 3 хэсэг, 9 бүлэг, 87 зүйлтэй том хэмжээний бүтээл юм. 1975, 1999 онд нэмж засварлан дахин хэвлүүлж байсан ба дэлхийн 27 хэлээр орчуулагдан гарчээ. Тэрбээр уг бүтээлдээ нийгэмд шударга ёсыг хэрхэн, яаж тогтоох вэ гэсэн асуудлыг ул суурьтай авч үзсэн байна. Ж. Роулз бүтээлийнхээ эхний хэсэгт зүй ёсыг уг байдал (original position) хэмээх нөхцөл байдлаас ургуулан гаргахыг зорьж, түүн дэх хүмүүсийн байдал, зүй ёсны зарчмуудын талаар авч

үзжээ. Номныхоо хоёрдугаар хэсэгт зүй ёсны зарчмуудын хоорондын зохилдолго болон иргэдийн үүрэг, хариуцлагыг шинжилсэн бол төгсгөлийн хэсэгт нь зүй ёсны дагуу зохион байгуулагдсан нийгмийн тогтвортой байдал, тийм нийгэм дэх хүмүүсийн зүй ёсны талаархи үзэл болон тэд чухам юуг үнэлдэг тухай асуудлыг авч үзсэн байна.

Ж.Роулзын хоёр дахь том бүтээл бол “Улс төрийн Либерализм” юм. Роулз эл бүтээлдээ тогтвортой байдлын асуудалд гол анхаарлаа хандуулсан бөгөөд зүй ёсны хоёр зарчмын дагуу зохион байгуулагдсан нийгэм цаашид оршин тогтнож чадах уу гэсэн асуулт тавьсан байна. Энэхүү асуултад өгсөн түүний хариултууд нь улс төрийн либерализмын тухай лекцүүдэд нь багтжээ. Роулз мөн зүй ёсны зарчимуудыг авч үзэхдээ хэрэглэсэн зарим нэр томъёо, үг хэллэгээ өөрчилсөн байна. Гэхдээ энэ нь түүний томъёолсон зүй ёсны зарчимуудын анхны утгыг ноцтой өөрчлөөгүй ажээ.

Роулзын сүүлчийн бүтээл болох “Ард түмнүүдийн эрх зүй” нь “Зүй ёсны онол” номонд нь дурьдалгүй өнгөрсөн олон улсын зүй ёсны асуудлыг хөндсөн байна. Роулз улс хоорондын харилцааг зохицуулах боломжтой зүй ёсны зарчмыг томъёолон гаргахыг оролджээ. Либерал төрийн гадаад бодлого зүй ёсны ямар зарчимууд дээр үндэслэх ёстой вэ ? гэсэн асуулт тавьжээ. Роулз хөндлөнгөөс үл оролцох, хүний эрхийг хүндэтгэх, зүй ёсны дэглэм гарч ирэх нөхцөл бололцоогоор дутагдаж байгаа улс орнуудад туслах явдлыг үндсэн зарчим болгон хөгжүүлсэн байна. Эдгээр зарчимууд нь нэг улсаас бусад улстай харилцах харилцааг зохицуулна.

Тэрбээр зохиолдоо олон улсын хувиарлалтын зүй ёсны тухай товч авч үзсэн бөгөөд түүний зүй ёсны онолын үзэл санаан дээр тулгуурлан хувиарлалтын зүй ёсны зарчмуудыг хөгжүүлсэн Ч. Бейтцийн үзлийг шүүмжилжээ.

Роулз дэлхийн II дайны үед Америк улс Герман, Японы хотуудыг бөмбөгдөж гэмгүй олон хүнийг хөнөөсөн явдалыг, мөн цагаачлал, цөмийн зэвсгийн асуудлыг уг бүтээлдээ судалсан байна.

Зүй ёсны онолын агуулга

Роулзын боловсруулсан зүй ёсны онолын агуулгыг авч үзэхийн өмнө энд түүний хэрэглэсэн Justice, fairness гэсэн ойлголт, тэдгээрийг тэмдэглэн илэрхийлсэн нэр томъёоны талаар тайлбар хэлэх шаардлага гарч байгаа юм.

Роулзын эл бүтээлийг англи эхээр нь уншиж ойлгох, агуулгад нь шинжилгээ хийхэд ихээхэн бэрхшээлтэй байгаа бөгөөд энэ нь уг зохиолд хэрэглэсэн гол ойлголт, нэр томъёо, зохиолын үзэл санаа, логик, бичлэгийн онцлогтой багагүй холбоотой юм. Сэтгэгч зохиолдоо justice, fairness гэсэн үгсийг улс төрийн философийн гол ойлголтыг тэмдэглэсэн шинжлэх ухааны чухал нэр томъёо болгож ялгаатай хэрэглэжээ. Энэ нь тэрбээр зохиолынхоо нэгдүгээр бүлгийг “Justice as fairness” буюу “Зүй ёс нь шударга

болох нь” гэж томъёолсон байдлаас мэдэгдэж байгаа юм. Эдгээр нэр томъёог монгол, орос хэлээр адилхан шударга ёс, шударга байдал гэж орчуулах нь давамгайл байгаагийн зэрэгцээ justice – г ёс зүй, зүй ёс гэж орчуулсан тал бас байна. “Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь”-д шударга гэсэн үгийг шулуун, чигч, үнэнч, төлөв төвшин, зүй гэсэн үгийг аливаа юмны тогтоол, жам ёс, зөв гэсэн утгатай гэж тайлбарлажээ. Шударга ёс, зүй ёс хоёр хоорондоо утга агуулгын хувьд нягт холбоотойн хамт бас нарийн ялгаатай, зүй ёс нь жамаараа, зүй зохистой, ёс журмаараа байгаа байдлыг илүү илэрхийлдэг, тиймээс угтаа шударга байдаг гэсэн үзэл санаа Роулзын зохиолд агуулагджээ. Философч эрдэмтэн Б.Батчулуун тийм санал хэлсэнийг бид дэмжин баримтлаж байна.

Ж. Роулз зүй ёсны асуудлыг утилитар үзлийг шүүмжлэх явдлаас эхэлж тавьжээ. Утилитаризм нь хангалттай хэмжээний зүй ёсыг бий болгодоггүй бөгөөд учир нь уг номлол олонхийн сайн сайхан амьдралыг цөөнхийн хүсэл зориг, эрхийг үгүйсгэх замаар бий болгодог хэмээн тэрбээр шүүмжилсэн байна. Улмаар Ж.Роулз сайн зохион байгуулагдсан нийгэм нь зүй ёсны тодорхой зарчимуудын дагуу зохицуулагдах ёстой гэж үзжээ.

Тэрбээр өөрийн гаргаж боловсруулсан онолын зорилгыг тайлбарлахдаа “Миний зорилго бол Локк, Руссо, Кант нарын нийгмийн гэрээний онолыг хийсвэрлэлийн илүү өндөр түвшинд гаргаж нэгтгэн дүгнэсэн зүй ёсны үзэл баримтлалыг гаргаж ирэх явдал юм. Үүнийг хийхийн тулд бид хэн нэгэн хүн тодорхой нийгэмд нэгдэн ордог, эсвэл төрийн тодорхой хэлбэрийг бий болгодог уг гэрээний тухай бодох ёсгүй. Харин биднийг чиглүүлэх үзэл бол нийгмийн үндсэн бүтцэд тохирсон уг гэрээний зорилго бол зүй ёсны зарчимууд юм гэсэн үзэл юм. Эдгээр зарчмууд нь бидний цаашид үүсэх бүх гэрээг зохицуулна. . . Би зүй ёсны зарчмуудыг ийм замаар авч үзэн зүй ёсыг шударга байх явдал гэж нэрлэнэ” гэж бичжээ (9,11). Justice as Fairness буюу зүй ёс шударга байх гэсэн Роулзын нэр томъёо нь анхнаасаа шударга нөхцөлд хүлээн зөвшөөрөгдсөн зүй ёсны зарчимууд гэсэн санааг илэрхийлдэг (9,12).

Ж. Роулзыг Гоббс, Локк, Руссогийн нэгэн адил нийгмийн гэрээний онолын төлөөлөгч хэмээн эрдэмтэд үздэг. Гэхдээ Ж.Роулзын нийгмийн гэрээний үзэл нь өмнөх үеийн сэтгэгчидийнхээс өөр юм. Тэрбээр зүй ёсны асуудлыг таамаг гэрээний тусламжтайгаар шийдэх боломжтой гэж үзжээ. Энэхүү таамаг гэрээг хийхэд тодорхой нөхцөл байдал шаардлагатай. Роулзын хувьд энэ нөхцөл нь уг байдал (original position) юм. Хүмүүс аливаа асуудалд хандахдаа үргэлж өөрсдийн эрх ашгаа бодож, хувиа хичээдэг. Тэд шударга байхыг хичээсэн ч түүнд нь тэдний нийгмийн байр суурь, хувийн ашиг сонирхол нь саад болдог. Роулз, хүмүүс өөрсдийн эрх ашгаа, тэд ер нь өөрсдөө хэн болохоо мэдээгүй байх үедээ шударга байж чаддаг гэж үзсэн байна. Энд яригдаж буй уг байдал гэдэг нь жинхэнэ бодит байдал биш, харин асуудлыг шинжилж тайлбарлахын

тулд Роулзын гаргаж тавьсан нэг ёсны санаалаг туршилт (мысленный эксперимент) юм гэсэн чухал санааг Г.Скирбекк, Н.Гилье нар хэлжээ (6, 746)

Уг байдалд байгаа хувийн ашиг сонирхолтой тэдгээр хүмүүс “үл мэдэхийн хөшигний” (veil of ignorance) ард зогсож байдаг бөгөөд тэрхүү хөшиг нь хүмүүсийн өөрсдийнх нь тухай бүхий л баримт мэдээллийг хааж байдаг тусгай хэрэгсэл болж өгдөг ажээ. “Хэн ч нийгэм дэх өөрийнхөө байр суурь, ангийн байдал, эсвэл нийгмийн статусаа, бүр өөрт нь байгаа төрөлхийн үнэт зүйлс, ур чадвар оюуны чадамж, хүч чадлаа мэддэггүй. Би ер нь оролцогчидыг өөрсдийн сайн зүйлийн талаархи ойлголт, эсвэл өөрсдийн сэтгэл зүйн онцгой дур сонирхолоо ч мэддэггүй байх гэж таамаглаж байна” гэж Роулз бичжээ (9,137). Хүмүүс нэгэнт өөрсдийн тухай мэдэхгүй учир аль нэг тал руу хэвийж болохгүй. Учир нь тэдний гаргасан шийдвэр өөрсдөд нь хор хохирол учруулж болно. Тиймээс хүмүүс аль болох шударга байхыг хичээдэг. Үл мэдэхийн хөшигний ард байгаа хүмүүс тодорхой зарчимуудыг сонгох хэрэгтэй болдог. Тэдний хувьд өөрсдөө шинэ зарчим бий болгох чадваргүй тул тэдний өмнө сонгох зарчимуудын цэс ирдэг. Роулз тэдэнд өөрийнхөө зарчимуудыг санал болгосон байна. Эдгээр зарчимууд нь бодит амьдралыг зохицуулах үүрэгтэй юм.

Уг байдалд байгаа хүмүүс юунд дуртай, дургүйгээ, сонгож байгаа нийгмээ ямар болохыг мэддэггүй. Тэгвэл хүмүүс юун дээр үндэслэж сонголтоо хийх вэ гэсэн асуулт зайлашгүй гарч ирнэ. Роулз үүнд хариулт өгөхдөө “анхдагч сайн зүйлс” (primary goods) бол уг байдал дахь хүмүүсийн цорын ганц сэдэл болдог гэжээ. Түүнд эрх, эрх чөлөө, бололцоо, орлого, баялаг, өөрийгөө хүндэтгэх нийгмийн үндэс гэсэн зүйлс ордог.

Анхдагч сайн зүйлсийг эрмэлзэж байдаг хүмүүс харилцан бие биеэ сонирхдоггүй бөгөөд бүгд аль болох их хэмжээний анхдагч сайн зүйлсийг олж авахын төлөө байдаг ба бусад нь түүнд хүрсэн эсэх нь огтхон ч хамаагүй. Уг байдалд байгаа хүмүүс нинжин сэтгэл, атаа жетөө, өш хонзон гэдгийн алийг нь ч мэддэггүй.

Роулз уг байдалд байгаа хүмүүс үл мэдэхийн хаалт бүхий хөшигний араас дараахь хоёр зарчмыг сонгодог гэжээ.

Нэгдүгээр зарчим. Хүн бүр бусдад адил байдаг эрх чөлөөний системд тохирох эрх чөлөөний ижил сууринаас хандах тэгш эрхтэй байх ёстой.

Хоёрдугаар зарчим. Нийгэм, эдийн засгийн тэгш бус байдал нь: а) хамгийн бага аз завшаан бүхий хүмүүс хамгийн ашигтай байхаар; б) албан тушаал, байр суурь нь бололцооны хувьд тэгш, шударга байдлаар бүх хүнд нээлттэй байхаар зохион байгуулагдсан байх ёстой (9,302).

Нэгдүгээр зарчим нь эрх чөлөөний зарчим бөгөөд хүн бүрт тэгш эрх чөлөөг өгч байгаа учир эгалитар зарчим юм. Нэгдүгээр зарчимд томъёологдсон эрх чөлөөний тоонд

үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, итгэл үнэмшилтэй байх, эвлэлдэн нэгдэх, сонгох, сонгогдох, хувийн өмчтэй байх, хуулиар хамгаалуулах эрх орно. Эдгээр эрх нь ямар ч тохиолдолд, тухайлбал, төрийн халамжыг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн үр ашгийг дээшлүүлэх, ядуусын орлогыг нэмэх зорилготой байсан ч зөрчигдөх ёсгүй.

Хоёрын Б зарчим бол хүн болгон төрийн болон хувийн албан тушаал, байр сууринд хүрэх тэгш, шударга бололцоогоор хангагдсан байх ёстой гэсэн үг юм. Энэхүү зарчмыг шударга бололцооны зарчим гэдэг.

Хоёрын А зарчмыг “ялгааны зарчим” (the difference principle) гэж нэрлэдэг. Ялгаатай байх зарчим нь нийгэмд эрх мэдэл, орлого, байр суурь зэрэг зүйлсээрээ бусад хүмүүсээс илүү байдаг тийм албан тушаал, байр суурь зайлашгүй байдаг гэдгийг хүлээн зөвшөөрсөн зарчим юм. Бусдаас илүү ухаантай, авьяас чадвартай хүмүүс илүү сайхан амьдрах нь зүй ёсны асуудал билээ. Хэрэв удирдах албан тушаалтан доороо ажилладаг хүнтэйгээ адил цалин авч, нийгэмд адил статустайгаар амьдардаг бол энэ нь шударга бус юм. Роулз эд хөрөнгө, орлогын хувьд тэгш бус байх явдал нь үйлдвэрлэлийн өндөр түвшинг хангахад зайлашгүй хэрэгтэй зүйл гэж үзэж байв. Мэдээж хэрэг, тийм албан тушаал, байр сууринд хүрэх зам хүн бүхэнд нээлттэй байх ёстой. Аж амьдрал нь сайн байгаа хүмүүсийн амьдралыг илүү сайхан болгосон ч тэр нь дор байгаа хүмүүсийн амьдралд ямар ч нөлөө үзүүлээгүй, бүр дордуулсан бол түүнийг хүлээн зөвшөөрч болохгүй.

Роулз өөрөө эдгээр зарчимууд нь хоорондоо зөрчилдөх тохиолдолууд гарч болохыг хүлээн зөвшөөрч байлаа. Зүй ёсны зарчмууд нь хоорондоо эрэмбэлэгддэг ба эрх чөлөөг зөвхөн эрх чөлөөний тусын тулд хязгаарлаж болно. Тухайлбал эрх чөлөөний зарчим нь эрэмбээрээ нөгөө хоёр зарчимаас давуу юм. Шударга бололцооны зарчим нь мөн эрэмбийн хувьд ялгаатай байх зарчимаас илүү байна.

Уг байдалд байгаа хүмүүс яагаад заавал Роулзын зүй ёсны зарчимуудыг сонгох хэрэгтэй болдог вэ гэсэн асуулт гарч ирдэг. Та нэгэнт өөрийнхөө тухай юу ч мэдэхгүй учир өөртөө хор учруулахгүйн тулд зөв сонголт хийх хэрэгтэй болно. Сонголт хийх тодорхой зарчимууд байдаг. Уг байдалд байгаа хүн утилитар онолын дагуу сонголт хийж болох юм. Утилитар онолоор бол хүн өөрт нь хүлээгдэж буй ашиг тусыг аль болох ихэсгэх, тухайлбал дундаж үнэт чанарыг ихэсгэхийг хичээнэ. Үүнийг максимизын (maximize) зарчим гэдэг. Гэхдээ бид уг байдал дахь хүн өөрийнхөө тухай болон түүний хүлээж буй нийгэм нь ямар болохыг мэддэггүй гэдгийг байнга санаж байх хэрэгтэй. Хүн максимизын зарчмыг баримтлах нь түүнийг эрсдэлд оруулах магадлал өндөр байдаг.

Тиймээс Роулз хүмүүс “максимины” (maximin) зарчмыг баримтлах хэрэгтэй гэжээ. Энэхүү зарчим бол нөхцөл байдал нь тодорхойгүй байгаа үед шийдвэр гаргахад хэрэглэгддэг гол зарчим юм. Тэр нь хамгийн муу үр дүнг хамгийн боломжын зүйл болгож

хувиргахад сургадаг, хамгийн бага зүйлийг хамгийн их болгох зарчим болно (2, 212). Энэ бол сонголт хийх хамгийн аюулгүй арга зам бөгөөд ийм зарчмыг баримтлагчид Роулзын зүй ёсны зарчмыг сонгодог.

Роулз нийгмийн институтуудын тогтвортой байдал нь зүй ёсны зарчимуудтай шууд холбоотой гэж үзжээ. Тогтворгүй институтууд нь иргэдийн эрх, эрх чөлөө, бололцоог хамгаалж чадахгүй. Хэрэв институтууд дагаж буй зарчимууд нь тогтвортой биш гэдгийг ухаарвал тэдгээр зарчимуудыг өөрчлөх хэрэгтэй ажээ. Роулз энэ тухай бүтээлийнхээ гуравдугаар хэсэгт авч үзсэн бөгөөд зүй ёсны зарчмын дагуу байгаа институтууд утилитар зарчмыг баримталж буй институтуудаас хавьгүй илүү тогтвортой байдаг гэж үзсэн байна.

Роулз хууль болон нийгмийн институтууд үр ашигтай, сайн зохион байгуулагдсан байлаа ч гэсэн хэрэв шударга бус байвал шинэчлэгдэх, солигдох ёстой хэмээн үзжээ. Тэрбээр иргэдийн дуулгаваргүй байдлыг (civil disobedience) дараахь нөхцөлд зөвтгөж болно гэжээ. Үүнд:

1. Хэрэв зүй бус явдал бодитойгоор биелэлээ олж, ялангуяа өөр бусад зүй бус явдлыг арилгахад хэн нэгэн этгээд саад болж байгаа болон, эрх чөлөөний зарчим зөрчигдөж, шударга бололцооны зарчим илэрхий үгүйсгэгдсэн үед зөвтгөж болно.
2. Хэрэв олонход тавьсан санал сайн санааны үүднээс тавигдсан, гэхдээ тэр нь бүтэлгүйтсэн бол иргэдийн дуулгаваргүй байдал сүүлчийн найдлага байх болно.
3. Цөөнхийн олон янзын бүлгүүд хууль ёсны шаардлагаа дуулгаваргүй байдлыг сонгох замаар тавих юм бол шударга үндсэн хууль элэгдэж мууддаг. Ийм байдлыг шийдвэрлэх арга зам бол цөөнхийн олон бүлгүүд олонхтой эвсэж улс төрийн эвсэл байгуулах явдал юм гэж үзжээ.

Ж.Роулзын үзлээр зөвлөлт маягийн коммунизм нь шударга бус бөгөөд учир нь үндсэн эрх чөлөөнүүдтэй харшилдсан үйл ажиллагаа явуулдаг. Цэвэр *Laissez – Faire* (төр үл оролцох) капитализм нь мөн адил шударга бус, учир нь энд эд баялаг, орлого шударга хувиарлагддаггүй гэжээ. Роулзын хувьд шударга нийгэм бол хувийн өмчийг дээдлэсэн ардчилсан нийгэм юм. Ийм нийгэмд үйлдвэрлэлийн арга хэрэгсэлийн эзэмшил нь өргөнөөр хувиарлагдсан байдаг ба ядуу буурай хэсэг нь эдийн засгийн хувьд бие дааж хөгжих боломжтой байх ёстой.

Роулзын зүй ёсны онол нь эл асуудлаархи бусад үзэл баримтлалд идэвхтэй нөлөөлж, дэлхийн олон орны эрдэмтэдийн анхаарлыг татсан бөгөөд тэдний нэг хэсэг нь уг онолыг сайшаан дэмжиж байсан бол өөр нэг хэсэг нь шүүмжилж байв. Тухайлбал америкийн улс төрийн философийн томоохон төлөөлөгч Роберт Нозик “Роулзын шударга ёсны онол бол улс төрийн болон ёс зүйн философийн чиглэлийн хүчтэй, гүн гүнзгий, түгээмэл, өргөн агуулга бүхий системтэй бүтээл бөгөөд хэрэв харьцуулж болдогсон бол

Жон Стюарт Миллээс хойш түүнтэй дүйцэх зохиол гараагүй билээ. ...Улс төрийн философчид одоо нэг бол Роулзын онолын хүрээнд ажиллах, эс тэгвээс яагаад үгүй гэдгээ тайлбарлах хэрэгтэй боллоо” гэж Роулзын онолыг өндөр үнэлэхийн хамт эл онол түүхэн нөхцөл байдлаас тасархай, хийсвэр шинжтэй юм хэмээн шүүмжилсэн байна (10,212). Роулзын онолыг судлан шинжилж нэгэн сэдэвт бүтээл туурвисан оросын эрдэмтэн Т.А.Алексеева мөн адил эл онолын гол дутагдал бол нийгэм-улс төрийн түүхэн тодорхой нөхцөл байдлаас тасархай, хийсвэр загвартай байгаа явдал юм гэж шүүмжилжээ (4,82).

Роулз ийм талархал, дэмжлэг ба шүүмжлэлийн аль алины нөлөөг тусган авч өөрийн онолоо эргэн харж засварлан боловсронгуй болгож байв. Түүний онолдоо хийсэн засвар, өөрчлөлт нь нэгдүгээрт, бие хүний тухай үзэл баримтлалаа нягтлаж улам тодруулах, хоёрт, онолоо улам бүр улс төрийн утга агуулгатай болгох, гуравт, эл онол нь дэлхийн аль ч оронд тохирох түгээмэл шинжтэй биш, харин америк маягийн баян чинээлэг, ардчилсан, зах зээлийн эдийн засагтай хөгжингүй орнуудын нийгмийн амьдралд илүү нийцэж тохирох чиглэлтэй болсон байна.

Роулзын онол нийгмийн амьдралын түүхэн тодорхой нөхцөл байдлыг тусгаагүй, хийсвэр шинжтэй байна гэсэн шүүмжлэлд үнэний хувь байгааг үгүйсгэх аргагүй боловч нөгөөтэйгүүр түүнийг бүрэн зөвтгөн зөвшөөрөх үндэслэл бас хомс юм. Роулзын зохиол аль нэг орны нийгэм, улс төрийн амьдралыг тодорхой авч үзэж шинжилсэн улс төр судлалын бүтээл биш, харин нийгэм дэх зүй ёс, нийгмийн амьдралын улс төрийн шударга зохион байгуулалтын асуудлыг онолын түвшинд, ёс зүйн болон улс төрийн философийн аспектыг хослуулан авч үзэж нэгтгэн дүгнэх зорилго тавьсан философийн бүтээл билээ. Эдийн засгийн хувьд зах зээлийн харилцаанд үндэслэсэн, улс төрийн хувьд ардчилсан, оюун санааны амьдралд олон эшт үзэл, байр суурь тогтсон орчин үеийн нийгэмд зүй ёс, нийгмийн шударга ёсны тухай нэгдмэл ойлголт, байр суурь бий болох аргагүй юм. Тийм учраас Роулз зах зээлийн эдийн засгийн нөхцөл дэх иргэд, нийгмийн бүлэг, давхраануудын ялгаатай эрх ашиг, байр суурь ба нөгөө талаас нийгэм дэх тэдний хамтын амьдралын хэрэгцээ шаардлагаар зайлашгүй нөхцөлдсөн нийгэм-улс төрийн шударга ёс, зүй ёсны зарчмын хоорондын зүй зохистой харьцаа, тохирооны тухай онолын ерөнхий үзэл санаа, төсөөллийг ёс зүйн болон улс төрийн философийн зааг уулзвар, огтолцол дээр бүтээж боловсруулах, томъёолон тавих зорилго тавьжээ. Чухам үүнтэй Роулзын зохиолын агуулга, бүтэц, ерөнхий логик хийгээд тодорхой үзэл санаа, онцлог нягт холбоотой бөгөөд сэтгэгчийн боловсруулсан зүй ёсны онолыг үзэж ойлгох, үнэлж цэгнэхдээ эл байдлыг анхаарч тооцох хэрэгтэй ажээ.

Роулзын боловсруулсан зүй ёсны онолын үнэ цэнэ, ач холбогдол нь бүхэлдээ ХХ зууны дэлхийн хөгжингүй орнуудын нийгмийн амьдралын улс төрийн зохион байгуулалт, нийгэм дэх зүй ёс, шударга ёс, хуваарилалт, ардчилал, тэгш эрх, иргэд амжилтад хүрэх

гарааны тэгш байдлыг авч үзэж ойлгох, тэдгээрийг цаашид ямар арга зарчимаар боловсронгуй, зүй зохистой, шударга болгох вэ гэсэн тулгуур асуудлыг улс төрийн философийн аспектээр шинэ байдлаар дэвшүүлэн тавьж түүнд онолын үүднээс нэгэн сонирхолтой хувилбараар хариу өгсөнд оршино гэж дүгнэж болно.

Abstract

In Mongolia since 1990 The history of twentieth - century western social thought, including political philosophy have been researched. The Author considers in his article the main ideas of Rawls's theory of justice by examining his magnum opus "A Theory of Justice".

Ашигласан ном зохиол

1. Батчулуун Б. Зүй ёсны тухай Ж. Раулсын онол. - Философи, шашин судлал III. МУИС - ийн эрдэм шинжилгээний бичиг. УБ., 2005. 1244 (27)
2. Вольф Ж. Улс төрийн философийн удиртгал. Англи хэлнээс орчуулсан Б.Батчулуун. УБ., 2002
3. Жамбал А. Улс төрийн философийн судлах асуудлын тухайд. - Философи, эрх зүйн судлал. XXII боть. УБ., 2007
4. Алексеева Т.А. Справедливость как договор (Критический анализ теории Джона Роулса). - Проблемы политической философии. М., 1991. с. 69 – 85.
5. Реале Д, Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Том 4. От романтизма до наших дней. Санкт – Петербург., 1997
6. Скирбекк Г, Гилье Н. История философии. Пер. с англ. В.И. Кузнецова. М., 2000
7. John Rawls. Internet encyclopedia of Philosophy
8. John Rawls. Encyclopaedia Britannica 2007 Ultimate Reference Suite DVD
9. Rawls J. A Theory of Justice. Harvard University Press. 2005
10. Роберт Нозик. Анархи ёс, төр, утопи үзэл. Орчуулсан С.Наран. УБ., 2006